

Curieuze situatie is een hoofdbreker voor beleidsmakers

NERA-gebouw midden in toekomstig natuur- en waterberggebied

Foto's: Lex Broere

De provincie Noord-Holland wil in de Horstermeerpolder bij Nederhorst den Berg natte natuur combineren met waterberging. Midden in het plangebied ligt echter het markante NERA-gebouw, een voormalig radio-ontvangststation. Ligt dit gebouw straks als een verdwaald industrieel object midden in een natuur- en recreatiegebied? “Blauw”, “groen” en “rood” samenbrengen bij de nieuwe inrichting van het gebied blijkt een uitdagende puzzel voor de betrokkenen.

Een blik op de topografische kaart zegt genoeg: de ligging van de Horstermeerpolder is opmerkelijk. Een bijna perfecte cirkel, kaarsrecht verkaveld, contrasteert met de grillige patronen van het omliggende landschap van veenplassen, legakkers en petgaten. De Horstermeerpolder is een kleine droogmakerij omringd door uitsluitend hoger gelegen, natte natuurrijke gebieden. Dit zorgt voor een voortdurende waterdruk uit de omgeving en waterverlies en verdroging in de omliggende gebieden. Dan is er nog zoute kwel van fossiel zeewater dat zit opgeslagen in de ondergrond en een bodem die uit een lappendeken bestaat van klei, zand en veen in wisselende samenstellingen. Geen typische droogmakerij dus, maar een rare polder met een lastige waterhuishouding. In de zeventiende eeuw mislukte de eerste droogmaking. Pas met de hulp van een stoomgemaal werd het in 1882 droog. De bemaling was niet eenvoudig en zorgde voor hoge polderlasten. Na de pioniersfase groeide de Horstermeerpolder in de eerste helft van de twintigste eeuw uit tot een tuinbouwgebied van regionaal belang. In 1950 werd in de zuidelijk uithoek van deze polder een nieuw radio-ontvangststation gebouwd: NERA, wat staat voor NEderhorst den Berg RAdio. Het afgelegen gebouw met zijn industriële architectuur, omringd door een woud van reusachtige antennes, lag wezensvreemd in het kale, open polderlandschap. Omdat het ontoegankelijk was voor buitenstaanders, prikkelde het NERA-gebouw de verbeelding van de Horstermeerdere. Kinderen fantaseerden over 'ontvangst van vreemde berichten uit de ruimte' en 'Russische spionnen in de kelder'. De provincie Noord-Holland ziet in deze polder een zeer geschikte locatie voor water-

berging in combinatie met natuurontwikkeling. Met een herinrichting van een deel van de Horstermeerpolder tot plas-drasgebied wil de provincie ook het kwelwaterprobleem verminderen. Het NERA-gebouw ligt echter midden in het plangebied. Slopen, was medio 2007 nog de bedoeling, omdat het gebouw het natuurontwikkelingsplan zou frustreren. Inmiddels is besloten dat het unieke gebouw behouden blijft, dankzij een sterke lobby van de Stichting tot behoud NERA-gebouw.

Indien het natuurgebied er komt, wordt Natuurmonumenten de beheerder. De organisatie vindt een gebouw midden in een natuurgebied niet ideaal. 'Wij zijn altijd voor de sloop ervan geweest. Wat als hier straks een kolonie purperreigers neerstrijkt?', reageert woordvoester Rita Oppenhuizen van Natuurmonumenten. 'Natuur met menselijke bedrijvigheid combineren wordt lastig. Het is nu aan de gemeente Wijdmeren om een bestemming te zoeken die niet strijdig is met de natuurdoelen.'

Waterdicht gebouw gered door tijdelijke huurder

Een paar meter water op het land bij overdadige regenval is voor het NERA-gebouw zelf in elk geval geen probleem. Bij de bouw van het ontvangststation is rekening gehouden met een overstroming van de polder. Bij stijging van het water tot NAP niveau zou het radiostation in bedrijf kunnen blijven. De werkvloer ligt vier meter boven de polderbodem (-2,6 meter NAP). Het gebouw wordt omringd door een bordes, waar bootjes kunnen aanmeren mocht de polder onder water staan. De kelders, met muren van een meter dik en patrijspoortjes als ramen, zijn volledig waterkerend en zelfs

bombestendig gebouwd. Tijdens de Koude Oorlog werden geen risico's genomen. Samen met de lichtkap in de dakconstructie maakt dit het gebouw van architect Frans Röntgen uniek in Nederland. Het gebouw zelf kan de komst van een “plas-dras”-situatie fysiek dus wel aan. Maar de toegangsweg is een ander verhaal. Het smalle landweggetje, met de toepasselijke naam Radioweg, zal bij tijdelijke waterberging onder de waterpiegel verdwijnen. Verhoging is een voor de hand liggende oplossing. Vervoer per boot is ook een optie, bovendien een natuurvriendelijke.

Sinds 2006 huurt lokale ondernemer Jan Zwagerman het NERA-gebouw van Domeinen. Zwagerman komt uit een pioniersgeslacht van de Horstermeerpolder en is hier geboren en getogen. Uit sympathie voor de geschiedenis van zijn geboortegrond probeert hij het gebouw van de ondergang te redden. Dankzij een intensieve lobby van de Stichting tot behoud NERA-gebouw zijn de sloopplannen afgewend. De stichting heeft steun gekregen van onder meer de vereniging Vrienden van het Gooi, de Bond Heemschut en Tussen Vecht en Eem. Zijn doel is om het gebouw uiterlijk in 2010 kostendekkend te kunnen exploiteren. Zwagerman vindt dat het gebouw een belangrijke cultuurhistorische waarde heeft vanwege de functie die het heeft gehad bij de ontwikkeling van telecommunicatie in Nederland.

Patstelling: onduidelijkheid nekt exploitatie

De eerste stap is gezet, maar daarmee is nog geen duurzame oplossing bereikt. De stichting wil naast exploitatie op korte termijn dolgraag meepraten over planvor-

**'Natuur met menselijke bedrijvigheid combineren wordt lastig.
Het is nu aan de gemeente Wijdmeren om een bestemming te
zoeken die niet strijdig is met de natuurdoelen'**

ming van de Horstermeerpolder. Verder kijkt de stichting reikhalzend uit naar monumentenstatus. Het gebouw ontbreekt nu op de lijst van honderd topmonumenten uit de wederopbouwperiode (gebouwd tussen 1940 en 1958), die in 2007 door minister Plasterk van OCW is vastgesteld. Het irriteert Zwagerman bovendien dat de gemeente hem negeert bij de invulling van een nieuw bestemmingsplan. Als tijdelijke huurder is hij daartoe ook niet in de positie, stelt Nelleke Schenkan, wethouder van ruimtelijke ordening in de gemeente Wijdemerem. Dit betekent dat het voorlopig onduidelijk is wat de echte mogelijkheden voor het NERA-gebouw zijn. Welke bedrijfsactiviteiten zijn hier toegestaan, komt er een verhoogde toegangsweg, kunnen toekomstige huurders rekenen op continuïteit? Stuk voor stuk vraagtekens die potentiële gegadigden momenteel afschrikken. Een regionale school is om die reden al afgehaakt. 'Op korte termijn is een kostendekkende exploitatie absoluut nodig om verwaarlozing van het object te voorkomen. Vaak gebeurt dat in dit soort situaties. Het gevaar is dat behoud dan alsnog in gevaar komt', zegt Niels Hinse van Hinse Locatie Management en adviseur van de stichting. Hinse is gespecialiseerd in complexe gebiedsontwikkeling en begeleidt herbestemmingen van cultureel erfgoed.

'We hebben ook ideeën over de langetermijnbestemming. Het gebouw zou een kenniscentrum voor waterberging en natuurontwikkeling kunnen worden. Dat past perfect bij de locatie', licht Hinse toe. Een ander voorstel is het onderbrengen van een datahotel in het NERA-gebouw. Zwagerman: 'Providers zoeken naar geschikte locaties, te gebruiken als opslagcentrum voor digitale gegevens. Het NERA-gebouw is daarvoor heel geschikt. Het is volledig waterkerend gebouwd en er ligt een glasvezelnetwerk in de grond.' De stichting heeft meer ideeën, maar Hinse wil niet op de zaken vooruitlopen. 'De herinrichting van de Horstermeerpolder is een gevoelig proces dat eerst verder moet

groeien. Als we nu meer in detail treden raakt dat proces misschien verstoord. Het is essentieel dat de lokale bevolking erachter staat. Welk plan het ook wordt.' Het NERA-gebouw moet zichzelf voor de nabije toekomst bestaansrecht verschaffen door een goede exploitatie, beseffen Hinse en Zwagerman.

Een plan als einde van alle voorgaande plannen

Hoe staat het ondertussen in de Horstermeerpolder? De door de provincie geïnitieerde Adviescommissie Horstermeerpolder ontvouwde in september het plan Natuur, water, wonen, werken in de Horstermeerpolder. Via een kleurige brochure is geprobeerd de toekomst zo concreet mogelijk te schetsen. In kaartjes is aangegeven waar en in hoeverre peilverhoging zal plaatsvinden om de "gewenste" natte natuur te verkrijgen. Met dijkjes van ongeveer twee meter hoog worden compartimenten aangelegd, waarachter via gefaseerde peilverhoging natte natuur zal ontstaan. Moeraslanden en rietvelden zullen ruimte bieden aan vogels en planten en vormen gelijktijdig het reservoir voor waterberging. Bij hevige regenval wordt water uit de omgeving hier tijdelijk opgeslagen. Via fietspaden en wandelpaden op de dijkjes wordt de nieuwe natuur toegankelijk voor recreanten.

De wenselijkheid van de nieuwe natuur valt te betwisten. De lokale bevolking heeft zich bij de presentatie van de plannen afwijzend opgesteld. Voor waterberging is enig begrip bij de kritische polderbewoners, maar over nieuwe natuur is men sceptisch. De angst voor nog meer muggen en knutten zit diep. Toch verraadt de titel van de brochure dat met iedereen en alle gebruiksfuncties rekening is gehouden. De participatie in de werkgroep is dan ook groot: alle drie de overheden, de Dienst Landelijk Gebied, LTO, Natuurmonumenten, het waterschap, Ondernemerscollectief Wijdemerem en de bewonersvereniging hebben allemaal een

NERA en Radio Kootwijk: complementerende eenheid

Het ontvangststation Nederhorst den Berg Radio (NERA) haalde alle overzeese telefoon-, telegram- en telexverkeer binnen. Veertig ruitantennes, gericht op zendstations in de hele wereld dienden voor de ontvangst van de radiosignalen. Iemand die vanuit Nederland een telefoongesprek voerde met Suriname kreeg de beluisterde woorden tot zich via NERA. Het antwoord dat in de hoorn werd gesproken, kwam via het verzendstation Radio Kootwijk terecht bij de overzeese gesprekspartner.

Kootwijk en NERA vormden zo een twee-eenheid. De drassige bodem van de Horstermeerpolder was bij uitstek geschikt voor een ontvangststation. De voch-

tige ondergrond reflecteerde de zwakke binnenkomende signalen. Verzenden gaat juist beter vanaf een droge bodem, vandaar de locatie Radio Kootwijk op de Veluwe zandgrond.

Het is nauwelijks meer voor te stellen, dat zo'n enorm gebouw vol apparatuur met tientallen antennes nodig was om het internationale telefoonverkeer te laten functioneren.

NERA functioneerde als radio-ontvangststation tot 1974. Transoceanische kabels en satellieten namen de functie over. Vanaf 1974 was het gebouw in gebruik door de Radio Controledienst, tot de deuren sloten in 2005.

stem gekregen in de planvorming. Uitgangspunten voor de bewoners waren de drie d's: duidelijk, duurzaam en droge voeten.

Met het herinrichtingsplan wil de provincie een definitieve streep zetten onder decennia van plannenmakerij voor de Horstermeerpolder. Al meer dan dertig jaar worden plannen op de polder afgevuurd ter verbetering van

de waterhuishouding. In het zuidelijk deel, waar het NERA-gebouw staat, werden kort na de oorlog sloten gedempt om een kavelvergroting van twintig naar veertig meter te bereiken. Het pakte verkeerd uit. De grond werd te drassig, waardoor het gebied verviel van prima tuinbouwgrond tot "rimboe". Sindsdien zijn de bewoners allergisch voor

ingrepen in de waterhuishouding. Het liefst houdt men alles zoals het is. In dat opzicht is er in de Horstermeerpolder niets nieuws onder de zon.

Koen van Wijk
freelance journalist